

Stavanger
Unge Høyres landsmøte
22.6.90

Statsminister Jan P. Syse

Høyre har hatt regjeringsmakt i ni måneder. Hvor står vi i dag, sammenlignet med situasjonen i fjor?

Da hadde vi bak oss tre år med borgerlig splittelse - og med adskillig usikkerhet om hva som var veien fremover for oss selv. Vi hadde gjort et dårlig valg i 1987 og gjorde et enda dårligere i 1989.

Og nå? Nå har vi gjenvunnet initiativet i norsk politikk. Og vi har gjenvunnet adgangen til å gjennomføre vår politikk - ikke bare tenke den, ønske den, ville den - men gjøre den.

Man snakker om en handlingslammet regjering. (Det vil si: Stadig færre snakker om det.) Men vi har faktisk gått løs på noen av de mest gjenstridige og kontroversielle sakene i norsk politikk: Banksosialisering, private sykehus, nivået i skolen, NRK-monopolet, overbeskatningen av inntekt, sykehuskøene, skjevhetene i skattesystemet, statsbedriftene.

Noen av oss som har vært lenge i politikk har levet med problembarnet Norsk Jernverk i 40 år! Nå skal ikke skattyterne høre mer om det - iallfall ikke som skattytere!

Når det ikke er blitt noe sving på opposisjonen dette året er det iallfall ikke av mangel på noe å opponere mot.

La meg si dette: Høyre har regjeringsansvar, og det skal vi fortsette med. Politikk er å tenke høyt, men det er samtidig å rekke langt. Vi skal stå midt i virkeligheten når vi former våre visjoner. Store partier med et langvarig ansvar for landets vel kan ikke erstatte realpolitikk med romantiske forestillinger. Vi må forme budsjetter innenfor ansvarlige rammer, vi må gjennomføre forandringer i et slikt tempo at mennesker og bedrifter og landsdeler henger med. Vi skal ikke bare sette opp fjerne mål, men også vite at det er mulig å nå dem.

Et stort parti kan heller ikke gjøre det beste til det godes fiende. Vi arbeider ut fra den situasjon som foreligger. Det gjelder i alle forhold, i Norge selv, og i Europapolitikken. Høyres mål er medlemskap. Men Norges behov er en så vidtgående tilknytning som overhodet mulig. Derfor arbeider vi i Regjeringen for en så vidtgående tilknytning som overhodet mulig. Vi slutter ikke å bygge på broen selvom vi ikke kan bygge den i ett spenn.

Dette er en del av det å være konservativ. Det er å være konservativ. Å være fanatisk moderat. Å se langt, men også å konstruere veien frem til det man ser på. Å ha visjoner, men med rot i ens eget samfunn.

Dette fører til at Høyre ikke alltid er like løsslupne som enkelte partier vi kjenner. Fremfor alt er vi ikke like løsslupne med andres penger. Vi insisterer vi på at budsjetttrammene skal holdes. Det appellerer kanskje ikke til fantasien. Men det holder rentenivået og inflasjonen og skattetrykket nede. Og kronen oppe. Vi insisterer også på at Norge må bli mindre avhengig av oljeinntekter. Høyre har 106 år

bak seg som parti, og enda mer som politisk bevegelse. I et slikt perspektiv blir oljealderen bare en epoke.

Alle dere som er her, vil oppleve at denne epoken tar slutt og at vi som nasjon må leve av hva vi kan skape med våre hjerner og våre hender. Altså må vi forberede overgangen. Arbeiderpartiet etterlot oss i fjor et statsbudsjett med et oljekorrigert underskudd på 39 milliarder kroner - og med et svært underskudd selv etter at hver eneste oljekrone var brukt opp. I Ap-regjeringens to siste år skjedde en eksplosjon i utgiftsøkninger over statsbudsjettet. Dette er hva Gro Harlem Brundtland omtaler som en dugnad i innsparing! Neste år vil underskuddet vokse til 53 milliarder, dersom vi ikke foretar oss noe. Men det akter vi i høyeste grad å gjøre.

Dette handler om økonomi, om økonomisk ansvarlighet. Men det handler også om politikkens troverdighet. Politikk kan ikke handle om å ønske mer på alle områder, og så protestere mot summen av alt det man har vært for. Politikk er å velge mellom nødvendig og mindre nødvendig. Og det er å huske at landet består av noe mer enn politikk. Den offentlige sektor er etter hvert blitt så stor at den truer selve den økonomiske vekstevnen i Norge. Da kan vi ikke fortsette å gjøre mer av det vi allerede gjør for mye av.

Derfor vil jeg si som det er sagt om Trygve Bratteli: Han lovet ingenting. Og det holdt han.

Samfunnet er mer enn den offentlige sektor. Dette er et kjernepunkt for oss konservative. Like etter pinse skulle jeg ha åpnet et seminar om demokrati og menneskerettigheter i Polen. Som kjent kom jeg aldri av sted. Men emnet har ikke sluppet tak i meg. Å si noe om forutsetningene for folkestyre og rettssikkerhet er jo som å lete etter selve frihetens kilder.

Opp gjennom historien har mange gått seg vill i forsøket på å finne disse kildene. Ambisjonene har ikke alltid vært parete med tilstrekkelig innsikt og forsiktighet. I vår tid har flere mennesker vært undertrykket lengre og hardere av sine egne landsmenn enn av andre. De har vært okkupert, ikke av fremmede hærer, men av totalitære politiske ideologier. Nesten alle disse ideologiene har startet som ambisjoner om å skape størst mulig lykke for flest mulig. Virkeligheten er bare blitt en annen - noen ganger gjennom aktivt bedrageri fra starten av, men som regel gjennom tankeløshet. Ikke på noe område har trolldmannens lærling hatt bedre arbeidsvilkår enn i politikken.

Forskere som har vært opptatt av demokratiets og rettsstatens skjebne i vår tid har derfor gjerne vendt tilbake til grunntankene i den liberale retts-tenkning fra forrige århundre. Først og fremst til tanken om at makten må være delt for at folket skal være fritt. Eller til sannheten i Lord Actons mer moderne versjon: Makt korrumpere. Absolutt makt korrumpere absolutt.

I Norge som overalt ellers har vi stadig utvidet området for medbestemmelse og politiske vedtak. Det har på mange måter fornyet demokratiet. Men de siste 10 årene har vi sett at det går en grense her også. Det kan bli mer politikk enn det finnes naturlig rekrutteringsgrunnlag for. Det som fra først av var spontant engasjement, kan i lengden ende som mekaniske øvelser for gjengangere i partiapparatene.

Det finnes en grense for politikk. Det er kanskje den viktigste erfaringen vi har gjort med politisk makt. Den må begrenses. Hvordan hindrer vi at makten blir til maktmisbruk? Det trengs noe mer enn å balansere politiske krefter mot hverandre. Vi må også

balansere politikken mot andre krefter i samfunnet, med andre innflytelsessfærer.

For at mennesket skal være fritt holder det ikke med stemmeretten i valg. Det må noe mer til.

Her kommer markedsøkonomien inn. Når vi snakker om markedsøkonomi, da snakker vi om frihet. Vi snakker om titusener av uavhengige beslutninger som selvstendige mennesker treffer hvert eneste øyeblikk. De kjøper og selger, de inngår kontrakter, de disponerer midler som er deres. De opptrer innenfor et system som oppfordrer dem til å tenke logisk og til å ta ansvar.

De utøver ikke bare rettigheter som loven gir dem, men de handler utfra en base som er deres, og bare deres. Markedsøkonomien etablerer m.a.o. et grunnlag for selvstendig handling, et grunnlag som ligger bortenfor politikken. Det er dette som er kjernen i selveierdemokratiet.

Den ser vi den andre siden av Adam Smiths usynlige hånd i arbeid: Når den enkelte søker egennytten, øker også han fellesnytt. Frihet i økonomien skaper frihet i politikken. Det trenger ikke å være tilsiktet, men det blir resultatet.

Derfor ser vi overalt i Øst-Europa at frigjøring fra kommunismen utvikler to parallelle trekk: Politikken frie valg, og markedsøkonomiens valgfrihet. De er uløselig forbundet.

Likevel må vi huske at markedsøkonomi ikke er noe sesam-sesam, ikke noe trylleformular. Den vil aldri gi vern nok mot ethvert misbruk av politisk makt. Men den er nødvendig for å opprettholde og gjenopprette politisk maktbalanse. Og den kan ikke forenes med totalitære regimer.

I dag, etter nazismen og kommunismen, er man i det hele tatt blitt klar over at det må herske mer enn én vilje i et samfunn. Det må finnes pusterom for personlig uavhengighet. Det må finnes noe mer enn politikken.

Og, la meg understreke: Det må også finnes noe mer enn økonomien. Det er helt klart at frihetens stemme talte tidligere og sterkere i Polen enn i andre Øst-Europeiske land fordi kirken der sto frem som en dominerende åndelig motkraft; kirken representerte en egen sfære hvor de politiske makthavere ikke hadde innpass, og heller ikke autoritet.

Vi ser altså at demokrati og menneskerettigheter må forsvares på mange plan. En nasjon trenger vern mot trusler utenfra; den må kunne forsvare seg selv og ha pålitelige allierte. En nasjon må også ha et festnet sett av lover, som sikrer medborgerlige friheter og som er vanskelig å rive ned. Den må ha et økonomisk system som bygger på eiendomsrett og valgfrihet innenfor en markedsøkonomi.

Nasjonen må også ha sterke kulturelle institusjoner som kan sette sin autoritet opp mot politikken. Institusjoner som bokstavelig talt kan vise frem en annen himmel enn Statens.

De som har fulgt Regjeringens utenrikspolitikk det siste halvåret kan ikke være i tvil: Vi møter 1990-årenes utfordringer. Vi møter dem med politisk handlekraft og pågåenhet.

Ta miljøvern:

- Jeg har tatt til orde for en mer kostnads-effektiv europeisk strategi. De ressurser som i dag kreves for å redusere svoveldiok-

syd-utslippene med ett tonn i Norge vil rekke til åtte tonn i Øst-Tyskland eller Polen. Og husk: Det er ikke snakk om deres eller vårt miljø. Enten løser vi problemene i fellesskap, eller så løses de ikke.

- Jeg har foreslått at det snarest skapes et regionalt beslutningsmaskineri som kan se problemene i sammenheng, stake ut en ny kurs og drive den gjennom med det tempo som er påkrevet. I dag hopper vi fra den ene konferanse til den annen, fra den ene organisasjon til den annen - uten at det finnes en samlende strategi. Her ligger vi 10 - 15 år etter arbeidet på nedrustnings-sektoren. KSSE-toppmøtet i desember er en god anledning til å få dette arbeidet i gang.

- Jeg har foreslått et sett av internasjonale adferdsregler for landenes miljø-opptreden. Det må utarbeides periodiske rapporter over medlemslandenes miljøpolitikk, slik vi gjør for økonomisk politikk i OECD. Det må gjennomføres regelmessige eksaminasjoner av deres arbeid, slik vi gjør i NATO for medlemslandenes forsvarspolitik. Det må settes krav til informasjonsutveksling og til muligheter for inspeksjon og overvåking, slik flere avtaler om nedrustning og rustningskontroll inneholder.

Når slike ordninger og slike adferdsregler i dag nærmest fullstendig mangler, så forteller dette hvor meget som gjenstår i internasjonal miljøvernpolitikk.

- Denne uken tok jeg initiativ til en dialog mellom stats- og miljøvernministrene i Sovjet-Unionen, Finland, Sverige og Norge, for å gå løs på miljøproblemene på Kola. To bedrifter der oppe slipper ut like meget svoveldioksyd som

hele den norske industri gjør tilsammen. Det skader vann, flora og fauna. Her må vi komme i gang. Om kort tid reiser en delegasjon rundt - til Moskva, til Helsinki og til Stockholm - for å drøfte dette initiativet. Vi må løfte sammen, og vi må løfte raskt.

Regjeringen fører en aktiv Europa-politikk. Ja det er den mest aktive politikk noen norsk regjering kunne ført i dagens situasjon. Da vi tok til sa jeg at vår politikk skulle preges av tre nøkkelord; den skulle være åpen, samlende og ambisiøs. De nøkkelordene har vi levet opp til.

Vi vil selvsagt videre. Europa-partiet Høyre må bruk all kraft på å vinne tilslutning til den vei som gir virkelig europeisk medbestemmelse. Landsmøtet i mai gav klar beskjed om hvor den veien går. Den går via EF-medlemskap.

Men i det norske Storting er det ikke flertall for medlemskap - ikke ennå. Stortingsflertallet går inn for en utvidet frihandelsavtale mellom EFTA og EF. Det er dette flertallet Regjeringen må forholde seg til. Derfor må Høyre som regjeringsparti bruke all kraft for å få det beste ut av de mulighetene som foreligger. Vi må ta en ting av gangen - "First things first".

I dag dreier det seg om EØS-forhandlingene. De har vi vært med på å forberede - de skal vi være med på å gjennomføre. På onsdag satt våre forhandlere seg ned med EF-kommisjonen. Deres mål er å vinne gjennomslag for løsninger som tjener våre interesser. Og de er ambisiøse. Vi vil ikke bare ha en avtale som ivaretar viktige næringsøkonomiske in-

teresser. Vi vil også at avtalen skal styrke samarbeidet på områder utenfor det indre marked. Vi vil styrke den politiske dialogen. Og vi vil ha ordninger som sikrer oss meningsfull medbestemmelse i EØS.

Vi vil presse hardt på for å nå disse målene. Nå er ikke tiden inne for nøling - nå skal vi holde hodet kaldt og arbeide for de beste løsningene denne prosessen kan gi oss. Jeg har beskrevet EØS-prosessen som et skihopp. Man kan ikke hoppe litt. Enten sparker man fra for fullt, eller så lar man være å hoppe. Vi har satt utfor. Da må vi fullføre svevet. Så får vi deretter avgjøre om Norge trenger nye hopp i større bakker etterpå.

I Øst-Europa er diktatur og tvang feiet til side. Berlin-murens fall har åpnet opp for frihet og demokrati. Men den nye åpenheten har også avdekket hvilke enorme oppgaver disse landene nå må ta fatt på. Her må Norge med. Og vi er med:

- For to uker siden igangsatte vi ti interessante samarbeidsprosjekter med Polen - om miljø og kompetanseoverføring. Vi fører en aktiv dialog om demokrati-utvikling, med deltakelse av de mest fremtredende krefter på polsk og norsk side.
- Vi drøfter nå konkrete miljøvernprosjekter med Tsjekkoslovakia. Vi samarbeider om opprettelse av et bedriftsøkonomistudium i Praha.
- Vi finansierer en levekårsundersøkelse i Litauen, som også vil innebære en viktig overføring av kompetanse.

Og la oss huske: De rike kulturlandene i Øst-Europa kan også tilføre oss noe.- Det er ikke tilfeldig at presidenten i Tsjekkoslovakia er en skuespill-forfatter. Det er ikke tilfeldig at statsministeren i Polen er en filosof. Åpningen i øst vil tjene den felles europeiske kultur, politikk og økonomi.

Vaclav Havel fortalte at da han overtok presidentkontorene på borgen i Praha fant han ingen klokker. Det var noe symbolsk i det, sa han. Historien hadde stått stille. Tiden hadde stoppet opp. Nå har historien skutt fart. Vi må ta del i den.

Meningsmålingene viser at Høyre øker. Det kommer en ny i morgen, fra Oslo, som viser det samme. Vi øker ennå ikke nok, men retningen er riktig. Vi har økende stabilitet - dvs flere velgere som holder fast ved Høyre. Det er viktig, for kjernen i all fremgang er overbevisningen i de indre rekker. Det er når vi tror på oss selv at andre gjør det.

Høyre har gjenvunnet initiativet. Jeg ser opplegget til debatt om strategiplan og idéprogram på dette landsmøtet som uttrykk for det samme. Det er interessante dokumenter. Jeg hører fra Italia i disse dager at de beste lagene beskrives som komplette lag. Jeg har alltid sett Høyre sånn. Det spennende ved oss er totaliteten. Vi presenterer forankring og fornyelse, vekst og verdier, prinsipper og pragmatisme. Vi har grunnlag for å bli Norges største parti. La oss bli det!